

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Igno Šeinių gyvenimas Švedijoje (2)

2013-11-22

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Publicistika

AUTORIUS: Sigutė Radzevičienė

DATA: 2013-11

Pabaiga. Pradžia 42 numeryje

Nuotrauka iš knygos „Lietuvos egzodo literatūra: 1945–1990“

Kitoki Šeinių regime ne politinėje, o kasdienio gyvenimo aplinkoje, tiesa, susijusioje su diplomatine tarnyba ar jos vėlyvaisiais atgarsiais. Rašytojas, matyt, buvo įtarus ne tik dėl jo karjerą ištikusių nesėkmių, bet ir dėl kitų asmenų, kaip jam atrodė, įtartinų reikalų. Iš Jurgio Savickio, tuomet tarnavusio Kaune, Užsienio reikalų ministerijoje, laiško (1929 04 04) Šeiniui galima numanyti, kaip įsisukta į gandų karuselę:

Dėl Aukštuolio „žygiavimo aukštyn“ galima būtų visaip išsistarti, kokios jau ten jam palankios sąlygos! Vargas vienas ir tiek – tik jam sekasi, kito žodžio aš nerandu. Sekasi. Nors ir sunkus kelias ir jam. Dėl Kopenhagos 1921 metų bylos – niekus kalbi. Matyti žmogus Tave blogai informavo. Gali patikėti man, kad ji seniai jau susigulėjusi, užmiršta. Tavo versija be mažiausio pagrindo. Tuo būdu apie tai daugiau neverta rimtai kalbėti.

Dar atviresnę nuoskaudą dėl neįvertinto lietuviškos darbo, dėl, kaip Šeiniui atrodė, sąmoningo kenkimo jam ir jo šeimai randame Šeinių vėlesniame, tikriausiai apie 1950-uosius rašytame laiške Nepriklausomos Lietuvos pulkininkui Griniui, pasitraukusiam į Ameriką. Laiške ne tik skundžiamasi Lietuvių komiteto Švedijoje „sankcijomis“ jam (o iš tiesų – ankstesnių privilegijų, prie kurių diplomatas buvo įpratęs, panaikinimu), bet ir išgyvenama dėl pažeisto tautinio identiteto (kurio dvilypė, švediška ir lietuviška, dėmė rašytojui ilgai atrodė kaip didžiausias privalumas):

Anksčiau mano žmona tikėjo, kad ji savo giminytės ryšiais buvo ne tiek man asmeniškai, kiek Lietuvai naudinga. Vyriausybės žmonės patys man sausio 1943 m. pasiūlė Švedijos pilietybę. Taip pat manė kad tuomi apsaugos mane nuo eventualių sovietišku ir nacistišku pavojų bet drauge ir padės Lietuvai. Panašiais sumetimais buvo duota švedų pilietybė žymesniems Švedijoje atsidūrusiems danų, norvegų ir holandų patriotams. Nes 1918 m. buvau rusų pilietis, 1936-1939 įsakymu iš Kauno Klaipėdos krašto, bet tos pilietybės mano lietuviškumui nekenkė.

Į asmeninę diskusiją su Šeiniumi lietuviybės tema jau anksčiau buvo įsitraukęs ir jo plunksnos brolis bei bičiulis Jurgis Savickis. 1929 metų laiške jis, matyt, bus taip užgavęs draugui širdį, kad šis po to ilgokai tylėjo, neatsakė į Savickio laiškus. Tik šiam atkakliai, pakartotinai klausiant, „kokia katė bus kelią perbėgusi“, Šeinius pagaliau atlyžo. Nors ankstesnių šiltų santykių laišakai nebeatspindi. O ižeidė Šeinių, matyt, tokia Savickio frazė, pataikiusi skaudamon vieton ir galbūt pažadinusi savos sąžinės priekaištus:

Kiek metų – sūnus? Ar kalba nors kiek lietuviškai, o jei ne – ar žino ką apie Lietuvą? Turėtum jam parodyti mūsų suplyšusią Lietuvą, su konke Kaune. Na, ir šiaip jau gamtos grožybėmis. Negalėčiau įsivaizduoti Šeiniuką ne lietuvi. Dovanok, kad liečiu tokias intymias temas – Kaune bebūdamas visai subarbarėjau.

Kad Šeinius buvo smulkmenišką materialinės gerovės klausimais, liudija įvairaus laiko dokumentai: sąskaitos, kvitai, ataskaitos Užsienio reikalų ministerijai, o kartais ir pastarosios priekaištai, kad tų sąskaitų už surengtus priėmimus nėra. Tarnaudamas diplomatinėje aplinkoje, Šeinius, regis, stengėsi lygiuotis į pasiturinčias Vakarų šalis: rengė ištaigingus furšetus, dažnai kvietė svečius ir į namus, kuriuos tiek Kopenhagoje, tiek Helsinkyje ar Stokholme buvo įsirengęs gana prabangiai. Matyt, nuoširdžiai tikėdamas, kad *viskas Lietuvos labui, negalime pasirodyt ubagais besą, su kuriais niekas ir kalbėt nekalbės kitaip* (iš 1924 m. laiško J. Savickiui). Tačiau baigus diplomatinę tarnybą, Šeinių dar ilgokai vijosi gražaus ir ne pagal Lietuvos kišenę gyvento gyvenimo priekaištai, tad jam prisiėjo atsakinėti ir aiškintis. Oficialiame laiške (1930 04 16) Jurgiui Savickiui, tuomečiam Lietuvos pasiuntiniui Stokholme, Šeinius rašė:

Dėl URM-jos rašto nrs 4813 1/ ir 2/ „šeimos priedo perėmimo“ paaškinta mano rašte Tamstai 8-IV š.m. Kad aš būčiau ėmęs „trijų asmenų priedą“ ir 1925 m. tikrai nepamenu.

1926 m. vasarą, rodos 27-VII – 27-VIII, buvau atleistas ne paprastoms poilsio atostogoms, bet gydytis. Prie mano prašymo tokioms gydymo atostogoms, pasiūsto Užsienio Reikalų Ministeriui M. Sleževičiui, buvo pridėtas gydytojo Stokholme Harald Nauckhoff oficialiai paliudytas liudijimas. Raikalauti už tą laiką pusę šeimos priedo atgal būtų ne tik nepamatuota, bet daugiau neg negailestinga.

Dėl URM-jos to pat rašto 4/. – Nei Lietuvos konsulo Kopenhagoje V. Gylio, nei kitų Lietuvos konsulų Skandinavijoje adžvilgiu jokių grinai asmeniškų pareigu aš neturėjau. Būdamas atstovu turėjau legalės teisės sprensti, kas reikalinga pavaišinti iš reprezentacijos lėšų.

Dar vienas Šeinius nusiskundimas (1930 06 20) Užsienio reikalų ministerijai atsiveja iš Helsinkio:

Užsienio Reikalų Ministerija 1924 m. Žiemą, perkeliant mane Stokholmas, perėmė mano asmenišką rakandus Helsinkyje už 10 000 litų. Tų pinigų per Atstovybę Helsinkyje buvo man metų bėgyje prisiūsta tik dalis, būtent apie 5 000 litų, kita likusi dalis, kiek pamenu iš mano persiūsto ir Pr. Dailidės pasirašyto URM-jos rašto, buvo išskaityta kaune už mano, mano nuomone visai neteisingai URM-jos nustatytą, nes turėjau pamokėti veik visą nuomą, naudojimąsi Atstovybės butu. Savo laiku pasiūčiau Lietuvos Atstovybei Helsinkyje gautiems pinigams pakvitavimą.

Visų skaudžiausiai Šeinius išgyveno savo keblią materialinę padėtį, netekęs Lietuvos pasiuntinio tarnybos 1927 metais. Net buvo susirgęs nervų išsekimu (gydytojų liudijimai, pažymos, receptai saugomi asmeniniame Irvio Scheynius archyve). Kol įgudo į naują veiklą, galinčią išmaitinti kad ir negausią trijų asmenų šeimą, įpratusią

prie sotaus ir patogaus gyvenimo, kol susirado mokius komercinio konsultavimo bei tarpininkavimo klientus, užtruko, atrodo, beveik metus. Bet ir susiradęs šio darbo, nuolat stokojo lėšų prabangesniam gyvenimui. Pažiūrėję į aplinkybes, matytume, kad materialinis Šeinaus šeimos gyvenimas visai nebuvo prastas. Iš nuotraukų žvelgia linksma pasipuošusi šeima, sūnus leidžiamas mokytis į privačią prestižinę berniukų gimnaziją *Norra Latin*, vėliau – į Stokholmo universiteto teisės studijas, ir toliau kasmet atostogaujama Baltijos paplūdimiuose tiek Švedijoje, tiek ir Lietuvoje ir t. t. Tačiau pajamų uoliai stengtasi visaip prasimanyti: atsiskaityti spaudžiami laiškų, banderolių gavėjai Amerikoje už gautą informaciją telegramomis, už kūrybos ištraukų publikavimą, už siunčiamas knygas. Į tikrą mūsų 1946-aisiais įsivelta su Jungtiniu lietuvių komitetu Amerikoje, kai Švedijoje esantis padalinys, o tiksliau – jo valdyba, nesutiko patenkinti Šeinaus prašymo tęsti emigranto pašalpą šeimai; matyt, pamatuotai argumentuojant, kad Švedijos piliečiai privalo savimi pasirūpinti patys ar kreiptis paramos į Švediją. Archyvuose nepavyko rasti Šeinaus laiško, adresuoto Lietuvių komiteto valdybai ar Amerikoje įsikūrusiam rėmimo fondui, nuorašų. Tačiau iš BALF'o reikalų vedėjo Juozo Laučkos atsakymo Šeiniui galime pajauti net iki Amerikos pakrančių nusidriekusį gandų skersvėjų, Šeiniui nuolat ką nors įtarinėjant piktais kėslais, ir politinės konfrontacijos povandenines sroves:

Tamstos prašymas bus svarstomas artimiausiame BALF Valdybos posėdyje. Galiu Tamstai pasakyti, kad iki šiol BALF nėra niekam skyręs vienkartinės pašalpos. BALF Valdyba iki šiol nėra net svarsčiusi atskirų asmenų prašymų – visada jie būdavo perduodami BALF komitetams atitinkamose valstybėse.

Galiu taip pat užtikrinti Tamstą, kad Tamstos minimo kovo 2 d. posėdžio „sprendimai“ nebuvo jokia „kibirkštis“, sukūrusi kažkokį „pamažu ruošimą gaisrą“. Nežinomi mums ir jokie tamstos ir Dr. Starkaus tariami „konfliktai“. Dr. Starkus, tvirtinu, BALF'o vadovybei bėra parašęs Tamstos asmens adresu nė vieno nepalankaus ar kartaus žodžio, todėl man visiškai nesuprantama Tamstos elgsena kergiant įvairiausių epitetus Dr. Starkui (ypač Tamstos laiške Dr. Grigaičiui, adv. Oliui, adv. Rasteniui ir man), kurs Tamstai, kiek aš žinau, linki tiktai gera. (...)

Pasisakysiu tamstai esąs skaitęs daug Tamstos raštų. Ir kaip skaudu buvo skaityti Tamstos laiškus, kurių turinyje niekaip negalima rasti lietuvių jaunuomenės mėgtojo autoriaus. Prašau atleisti už atvirumą, bet negaliu nepasakyti, kad čia labai apgailėstaujama dėl plačiai žinomų ir gerbtų asmenų tarpusavio barnių, pilkų, nudėvėtų priekaištų svaidymosi.

Nejau negalima kaip nors sušvelninti tarpusavio santykius? Lietuviai ištrėmimo turėtų būti šviesiausiu pavyzdžiu lietuviams Amerikoje. Deja, iš užjūrio plaukia per dažni nesantaikos, įtarinėjimų ir kitų smulkių kasdienybių atgarsiai. Manau, netenka aiškinti, kad visa tai sunkina net ir tokį nešališką darbą, kaip pašalpa.

Svarų Šeinaus švediškojo archyvo lobyną sudaro korespondencija su rašytojais ar jų artimaisiais – tiek gyvenusiais Lietuvoje, tiek pokario metais emigravusiais į Ameriką: Jurgiu Savickiu (laiškų jam bene gausiausia), Baliu Sruoga, Vanda Sruogiene, Petronėle Orintaite, Bernardu Brazdžioniu, Stepu Zobarsku ir kt. Su viena iš jų (Zobarsku, Brazdžioniu) siejo dalykiški leidybos reikalai, tad ir laiškai – mandagūs ir nuosaikūs. Su kitais – istorijos verpetuose ištikę nesusipratimai. (Orintaite priekaištuoja Šeiniui dėl neteisingai knygoje „Raudonasis tvanas“ paminėto jos vardo greta prisitaikėlišką poziciją pasirinkusių rašytojų; reikalauja viešai paneigti šią klaidą, – Šeinius mandagiai atsišnekinėjo, esą ši knyga paklūsta ne tik fakto, bet ir išmonės

dėsniams, o kai rašytoja vis atkakliau spaudė, Šeinius ir visai nutilo, nebeatsakė). Dar su kitais – skausminga, bet tyra sielų giminystė. Nors Sruogos laiškų Šeiniui ir nėra gausu – vos vienuolika, – bet jie liudija sielos kančią, kai negalima, nenorima, nesugebama prisitaikyti prie gyvenimo aplinkybių. Sruogos laišakai Šeiniui – labai skirtingi, matyt, atspindintys kraštutinius rašytojo patyrimus bei pajautas. Begalinis emocinis skirtumas tarp Sruogos laiškų, išmargintų eilėraščių posmais, ir dalykinių siūlymų, o dar vėliau – tragiškų intonacijų išpažįstant giliausias sielos žaizdas. Štai apie 1924 metais rašytą laišką margina ciklo *Dievų takais* ištraukos, ir visa laiško intonacija – poetiška, pakili:

Ir kaip žvaigždė rudeninė

Mylimoji – mylima – –

Ir pasvaigusi krūtinė

Rudeninė nuoguma.

Ir pašėlę sutartinėj –

Krūtys – mylima – darna – – –

Visų geriausias mano gyvenimo metas – kai buvau Kaune. Gyvenau aukštumoj, virš debesų, kur saulė ir vėjas ir neapčiuopiamos erdvės. Milžiniški ledynai, milžiniškos uolos, vidudieny juodas dangus ir žvaigždės matyti. Pamylėjau aukštybes ir laisvę ir dabar negaliu niekur nurimti. Noris lėkti, skristi, dangintis. Jei būtų galima insitaisyti pas Tave Švedijoje, tai pranešk ir aš su vėjais atidumsiu. Tuomet daug daug papasakosiu apie Lietuvą, apie Maskvą, apie Kauną, apie kalnus ir mares. Reikia man kur nors insisprausti, insikabinti, nes aš čia visai nuskursiu.

Tai matai. Būtų gerai, kad parašytum.

Darniai susipina meninis žodis ir epistolinis naratyvas. Ne vienas Balio Sruogos laiškas Šeiniui kupinas dvasios šauksmo padėt ištrūkti iš menininką slegiančios daiktų aplinkos, dvasiai svetimos rutinos. Ne kartą poetinio ir kasdienio išsiskyrimo eksromptas maldaute maldavo kokios nors išėities – taip rašytojas kreipėsi į bičiulį pagalbos (bet kodėl taip ir liko neišgirstas? Gal ir adresatas buvo pavargęs nuo savų dvasios kančių bei sunkmečio?):

Senai senai nesu nieko Tau rašęs. Dar seniau esu nuo Tavęs ką girdėjęs.

Pirma buvau Vilniuj, blogai. Norėjo areštuoti mane.

Seniau – buvau Maskvoj, buvau Kaukaze, keturius mėnesius klajojau po kalnus ir dausas.

Dabar esu Kaune.

Baisiai blogas upas čionai. Mėtais, mėtais, ieškai ieškai ir jokio velnio žmogus negali rasti.

Baisiai aš noriu kaip nors pakliūti užrubežin.

Ar nereikia Tau kartais pagelbininko kokio – tai parašyk – aš atvažiuosiu.

Nes matai – čia gyvenimas eina, bet kažkoks, perkūnas jį žino negyvas. Jokios kovybos. Jokio dienos skridimo. Pilka ir palša. Nuobodu.

Ir vis dėlto vienas, matyt, vėlyviausių Sruogos laiškų Šeiniui, rašytas jau grįžus iš koncentracijos stovyklos, yra be galo autentiškas savo dvasios nuogumu, netramdomu sielos šauksmu, atvirai išsakyta kančia, persunktas įsisąmoninto beviltiškumo. Vargu ar rasime atviresnės ištarmės Sruogos rašytiniame palikime. Literatūrologiniu požiūriu laiškas – rašytojo dvasinės laikysenos manifestas, liudijęs autoriaus skaudžiai sąmoningą laikyseną: geriau moraliai žūti nei plaukt pasroviui su politiškai bei dvasiškai svetima gyvenimo realybe:

Mielas Ignai,

Aš vis dėlto dar kartą labai labai prašyčiau, kad gerasai p. Vykintas nieko apie mane nerašytų! Bent metams norėtuši išnykti iš horizonto. Fiziškai, deja aš to padaryti negaliu. Bent morališkai norėčiau jaustis, tartum manęs nebūtų. Niekam aš nieko bloga nedarau, gyvenimo niekam nepastuju, kodėl bent metams nebūtų galima palikti manęs ramybėj?!

Tiek daug liūdnumo dūšioje prisirinko, kad aš net neįsivaizduoju, kaip aš visa pergyvensiu. Vykinto rašinys iš naujo užpjudy ant manęs šunų, ypač kalių rują, ir naujo lojimo atakos aš nebepakelsiu. Aš pats gerai suprantu, kad aš nieko dabar negaliu daryti ir negaliu padaryti, ir nenoriu vaizduotis, kad aš būčiau kam nors reikalingas, nes faktiškai esu niekam nereikalingas.

Su didžiausia, nuoširdžiausia pagarba nusilenksiu prieš triumfuojančią Menkystą, tegu tik jinai savo pragariškoj kelionėj palieka neužkliudžiusi mano vienumos siaubų.

Tegu aš būsiu ir liksiu dabartinėj Lietuvoj morališkai miręs, – tokia mirtis man tiktai vienintelė išsigelbėjimo priemonė, – ir nenoriu, kad kas ties mano grabu duobkasio ar aukso ieškotojo lopeta stuksentų.

Tegu gerasai p.Vykintas neliečia mano grabo!

Nenoriu! Ir prašau Tavęs!

Balys.

Net ir lakoniškai pasižvalgius po Švedijos archyvus, jų medžiaga leidžia teigti rašytoją buvus karšto, ambicingo charakterio, kuo neabejojame, pažindami savą, lietuviškąjį Igną Šeinių. Jo visuomeninė bei politinė veikla Švedijoje tik dar sykį šitai patvirtina. Atidesnis žvilgsnis liudytų ir kur kas daugiau. Jeigu iš akių neišleisime svetur užklupusių aplinkybių, svetimo krašto psichologinės įtakos bei Šeinius pastangų pritapti prie naujos socialinės, politinės sanklodos, įsitvirtinti toje visuomenėje neatsižadant kūrybos ambicijų, matytume, kad auka, kurią rašytojas sudėjo ant svetimos gyvensenos aukuro, reiškė kur kas daugiau negu gimtiniėje įgytas kūrybos įdirbis. Vėlyvųjų gyvenimo dešimtmečių Šeinius lietuviškoji kūryba, ar tiksliau jos meninės vertės nuolydis, buvo ne tik tos aukos kokybinė išraiška, bet visų pirma – pasirinkimo pasekmė. Išlikti vienodai didžiu, lygiai savu dviejose kultūrose, matyt, neįmanoma. Tad nenuostabu, jog pagrauzti identiteto pamatai, fiziškai, na, ir dvasiškai atitrūkus nuo gimtinės, lėmė kūrybines seklumas ar keistas išlygas rašytojo meninėje raiškoje. Brandos laikotarpio (1932-1959) lietuviškoji Šeinius epika arba modifikavo ankstyvąjį impresionistinės raiškos modelį (1932-ųjų *Kuprelioleidimas*, kai kurie rinkinio *Aš dar kartą grįžtu* apsakymai, lyriniai psichoanalitiniai intarpai romane *Siegfried Immerselbe atsijaunina*), arba mėgino jį derinti su naujuoju, skandinavišku, meninės raiškos būdu: racionaliu, šmaikščiu, logiškai motyvuotu, mirguliuojančiu įvairios stilstikos mozaika (iš esmės – romanas *Siegfried Immerselbe atsijaunina*, švediškos tematikos apsakymai rinkinyje *Vyskupas ir velnias*). Kūrybos gimtąja kalba sekluma, psichologinis nepasitenkinimas tiek savo likimu (turimas galvoje Šeinius nušalinimas nuo diplomatinės tarnybos 1927 m.), tiek ir tėvynainių požiūriu į jį (Šeinius neretai jautėsi nepakankamai įvertintas) – tai tik liūdnas, nors, tikriausia, dėsningas pažeisto tautinio identiteto rezultatas. Šeinius ilgam, gal net iki gyvenimo pabaigos, atsidūrė kankinančioje psichologinio diskomforto situacijoje, kai saviems nebesi savas, o svetimiems ir lieki nesavas. Kita vertus, Šeinius profesionalus „įsigyvenimas“ į skandinaviską literatūros terpę bei originali baltiškos pasaulėjautos transformacija joje per keturis dešimtmečius susiklostė į stebinančią meninio žodžio tvirtybę.

